

ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ІНІЦІАТИВ У СФЕРІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Новицький В. В.,

*здобувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

Статтю присвячено дослідженню розвитку міжнародних ініціатив у сфері сталого розвитку та проблемам їх реалізації як на міжнародному, так і на національному рівні.

Ключові слова: сталий розвиток, концепція сталого розвитку, ООН, СОТ, ЄС.

Статья посвящена исследованию развития международных инициатив в сфере устойчивого развития и проблемам их реализации, как на международном, так и на национальном уровне.

Ключевые слова: устойчивое развитие, концепция устойчивого развития, ООН, ВТО, ЕС.

The article deals with the development of the international initiatives on sustainable development and their implementation at both the international and the national level.

Keywords: sustainable development, the concept of the sustainable development, UN, WTO, EU.

Поява нових загроз та викликів світовій спільноті, які з'явилися у другій половині ХХ століття, поставив перед світовою спільнотою нелегке завдання – віднайти той шлях розвитку, який, не завдаючи шкоди природі, призведе до зростання добробуту всього людства в контексті економічних, соціальних та, перш за все, екологічних викликів сучасності. Ця потреба дала поштовх до формулювання якісно нової концепції розвитку людства, а основною платформою для таких пошуків стали міжнародні організації.

Питання проблем сталого розвитку неодноразово порушувалися у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Зокрема, окремим аспектам сталого розвитку, присвячені праці таких вчених, як Н. Шрійвер та Ф. Вайс, М.-К. Сеггер та А. Халфан, А. Бойль та Д. Фрістон, Н. Андрусевич, О. Білорус, Малишева та інших. Однак, зважаючи на сталу динаміку цього феномену як на міжнародному, так і на національному рівні, дослідження питання його еволюції на міжнародному рівні набуває надзвичайної актуальності. Об'єкт дослідження – міжнародні правовідносини, що виникають у зв'язку з реалізацією концепції сталого розвитку. Предмет дослідження – міжнародні ініціативи у сфері сталого розвитку.

Метою цієї статті є встановлення особливостей еволюції та реалізації концепції сталого розвитку у рамках міжнародних організацій як універсального, так і регіонального характеру. З огляду на встановлену мету було окреслено такі завдання: дослідити генезу концепції сталого розвитку на міжнародній арені, проаналізувати особливості впровадження цієї концепції у рамках ЄС, а також окреслити проблеми її впровадження у національне законодавство.

Питання про взаємозв'язок між економічним розвитком і погіршенням стану навколишнього середовища було вперше включено в міжнародний порядок денний Стокгольмської Конференції ООН з проблем навколишнього середовища 1972 р. Після

Конференції було засновано Програму ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), яка залишається провідною установою в світі з проблем довкілля. Стокгольмська Декларація 1972 р., хоча напряму і не згадувала термін «сталий розвиток», однак наголошувала на невиснажливому використанні природних ресурсів, які не відновлюються таким чином, щоб забезпечити захист від виснаження цих ресурсів у майбутньому та таким чином, щоб від їх розробки отримувало користь усе людство.

У 1980-х рр. відбулися важливі переговори між державами з екологічних питань, в тому числі за договорами про захист озонового шару і контролю за рухом токсичних відходів. Міжнародна комісія з навколишнього середовища та розвитку, заснована Генеральною Асамблеєю в 1983 р., привнесла нове розуміння і відчуття актуальною необхідності в новому типі розвитку, що забезпечує економічний добробут нинішнього і майбутніх поколінь, поряд з охороною ресурсів навколишнього середовища, від яких повністю залежить розвиток. Саме тоді (в 1987 р.) у доповіді Г. Х. Брундланд (*Gro Harlem Brundtland*) «Наше спільне майбутнє» була висунута нова концепція сталого розвитку як альтернативи розвитку, заснованого на необмеженому економічному зростанні. Зокрема, у доповіді, присвяченій переважно спільному пошуку оптимального шляху «сталого розвитку», відзначалося, що «...це розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, не перешкоджаючи можливостям прийдешніх поколінь задовольняти свої власні потреби». Таке визначення сталого розвитку залишається найбільш поширеним, що зумовлено як його змістовним наповненням, так і широтою підходу до розуміння проблеми.

Однією з перших міжнародних угод, які використовують конструкцію «сталого розвитку» стала Ломеська конвенція (Ломе IV) 1989 р., якою було встановлено засади відносин між державами ЄС та 66 країнами азіатсько-тихоокеанського регіону. В угоді, зокрема, було зазначено, що «...розвиток ґрун-

тується на сталому управлінні питаннями, а також стосується нинішніх та майбутніх регіональних та міжнародних зобов'язань щодо корисних копалин».

У 1992 р. концепція сталого розвитку знову стає на порядку денному ООН. Так, у документах Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (ЮНСЕД), що відбувся у Ріо-де-Жанейро, порушується проблеми взаємодії природи і суспільства. Міжнародна спільнота намагається винайти оптимальний шлях розвитку людства з урахуванням необхідності постійного балансу між природою та потребами суспільств, вважаючи, що питання стоїть аж до того, бути людству чи ні. Результатами такого пошуку стала Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку 1992 р. (далі – Декларація Ріо). Слід зазначити, що цей правовий інструмент став першим реальним «проривом» на універсальному рівні щодо розуміння суті проблеми. Він дав чітке визначення змісту концепції сталого розвитку та закликав основи подальшого розвитку міжнародного права у сфері сталого розвитку, визнаючи, тим самим наявність зачатків міжнародно-правового регулювання проблеми. Крім, екологічного компоненту сталого розвитку Декларація Ріо пов'язала між собою у єдину систему питання охорони довкілля, економічного та соціального розвитку. Синергетика цієї системи базується на підході, викладеному у принципах 5, 7 та 12 Декларації Ріо. Так, принцип 5 визначає викорінення бідності як основну умову сталого розвитку, принцип 7 наголошує на необхідності глобального партнерства у питаннях збереження, охорони та відновлення чистоти та цілісності екосистеми Землі, а принцип 12, виходячи із необхідності міжнародного консенсусу у сфері охорони навколишнього середовища, наголошує на необхідності співробітництва держав щодо створення відкритої міжнародної економічної системи, що призведе до економічного зростання та сталого розвитку, а також до ефективного вирішення проблем погіршення стану навколишнього середовища.

На цій самій конференції було прийнято міжнародний документ «Порядок денний на XXI століття», який передбачає формування «сприятливого міжнародного клімату для досягнення цілей у сфері навколишнього середовища та розвитку на основі: сприяння сталому розвитку шляхом здійснення лібералізації торгівлі; створення взаємодоповнюючих і взаємозміцнюючих умов у галузі торгівлі та навколишнього середовища; надання адекватних фінансових ресурсів країнам, що розвиваються і вирішення міжнародної проблеми заборгованості; а також заохочення макроекономічної політики, що сприяє охороні навколишнього середовища та розвитку. На конференції були розглянуті багато сфер сталості та розвитку, однак питання охорони навколишнього середовища було ключовим. Внаслідок цього, поняття «сталий розвиток» стало прирівнюватися до екологічно сталого розвитку.

Ще один важливий аспект сталого розвитку –

викорінення бідності – було виділено як завдання всесвітнього масштабу першорядної важливості на Всесвітньому саміті з соціального розвитку в 1995 р. Концепція сталого розвитку також отримала новий імпульс при проведенні Саміту тисячоліття, організованого ООН у вересні 2000 р., коли представники всіх країн світу ухвалили Декларацію тисячоліття ООН, досягнувши згоди щодо цілей, спрямованих на викорінення бідності і сталий розвиток. Цілі тисячоліття спрямовані на істотне зниження злиднів до 2015 р., причому вихідним роком є 1990 р. Вони, по суті, є кількісними цілями за багатьма сферами сталого розвитку та сприяють конкретизації самого поняття «сталий розвиток», надаючи йому дієву конкретність. Екологічна та соціальна сталість – це важливі аспекти сталого розвитку, досягнення якого забезпечується шляхом виконання цілей розвитку на рубежі нового тисячоліття. Зусилля, спрямовані на розвиток у сфері сталого екологічного розвитку та викорінення бідності, стають вирішальною складовою діяльності всієї міжнародної спільноти.

Принципи, закладені в Декларації тисячоліття ООН, отримали подальший розвиток у рішеннях Міжнародної конференції з фінансування розвитку, що пройшла в 2002 р. Важливою ініціативою у сфері сталого розвитку став Йоганнесбурзький план виконання рішень, що містить наступні вимоги: приділяти більше уваги інтеграції трьох аспектів сталого розвитку на збалансованій основі; приділяти особливу увагу аналізу та моніторингу досягнутого прогресу у сфері подальшої діяльності на основі широко-масштабного обміну думками та досвідом, а також інформацією про передову практику; підвищувати ступінь узгодженості зусиль, здійснюваних на глобальному, регіональному та національному рівнях; забезпечити інтегрований процес, що сприяє підвищенню узгодженості дій щодо здійснення Порядку денного на XXI століття, реалізації ініціатив і налагодженню партнерських відносин; домагатися більш активної участі в діяльності на регіональному рівні; створити умови для аналізу нових проблем і можливостей в контексті здійснення заходів; використовувати інноваційні методи роботи; забезпечити більш широку участь усіх зацікавлених сторін, зокрема установ ООН / міжнародних фінансових інститутів і основних груп; приділяти більше уваги внеску наукового співтовариства; залучати до співпраці працівників сфери освіти.

Окрему увагу концепції сталого розвитку приділено у діяльності спеціалізованих міжнародних організацій економічного спрямування, що зумовлено важливістю економічного складової цієї концепції. Підтвердженням цьому є, зокрема, преамбула до Угоди про заснування СОТ 1994 р., згідно з якою сторони взяли на себе зобов'язання «оптимального використання світових ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку».

Паралельно із появою універсальних тенденцій щодо врегулювання проблем сталого розвитку з'являється тенденція до закріплення цих питань

на регіональному рівні. Так, у 1992 р. Маастрихтським договором у статті 2 було визначено одне із пріоритетних завдань ЄС – досягнення збалансованого та сталого розвитку. Відповідно, це завдання стало однією з офіційних цілей політики ЄС та увійшло до п'ятої Європейської програми дій з довкілля «На шляху до сталості».

Вироблення такої політики ЄС відбувалося разом зі змінами, що відбувалися на світовій арені. В червні 2001 року на саміті у Гетеборзі керівники країн – членів ЄС, обговоривши пропозиції Європейської Комісії щодо сталого розвитку Євросоюзу, прийняли «Стратегію сталого розвитку ЄС» із таким вступом: «Стратегія сталого розвитку Союзу базується на принципі, за яким економічні, соціальні та екологічні наслідки будь-якої політики повинні розглядатися комплексно і враховуватися в процесі прийняття рішень. «Правильне ціноутворення», що більш адекватно відображатиме справжню вартість різних видів діяльності для суспільства, краще стимулюватиме споживачів і виробників у повсякденних рішеннях щодо того, які товари та послуги виробляти чи купувати».

Стратегія окреслила заходи, які мають здійснити як самі країни-члени, так і установи ЄС. Крім того, керівники країн ЄС зобов'язалися відслідковувати прогрес у просуванні до цієї мети. Вона стала частиною підготовчої роботи Європейського Союзу до всесвітнього саміту 2002 року зі сталого розвитку (Ріо + 10). До цього саміту Комісія представила ще одне повідомлення про те, який внесок повинен зробити Союз у сталий розвиток у світі; елементи зв'язку з цим, були включені в стратегію, коли вона була переглянута.

Громадські консультації на рівні ЄС зі стратегії сталого розвитку розпочалися в 2004 році. Комісія також розробила повідомлення у якому комплексно окреслила прогрес, досягнутий завдяки стратегії сталого розвитку, посилаючись на основні висновки та консультації з викладенням загальних настанов про перегляд стратегії. На Європейській Раді у червні 2005 року підтвердили обидві ключові цілі сталого розвитку та керівні принципи для оновленої стратегії. У грудні 2005 року Комісія прийняла повідомлення, в якому вона визначила основні напрями, що вимагають нового імпульсу в найближчі роки, запропонувала ще більш уваги приділяти впливу європейської політики у сфері сталого розвитку на світовому рівні; запропонувала методи для оцінки досягнутого прогресу; порекомендувала проводити постійний діалог з окремими особами та організаціями – керівниками компаній, регіональних та місцевих органів влади, неурядових організацій (НУО), що залучені до сприяння сталому розвитку. Це повідомлення мало наслідком прийняття нової Стратегії ЄС щодо сталого розвитку на Європейській Раді в Брюсселі у червні 2006 року.

Важливе місце у політиці сприяння сталому розвитку має система оцінювання прогресу. В основі такої комплексної системи оцінки лежить система

індикаторів сталого розвитку, яка тривала не один рік. Про це свідчать пропозиції, висунуті в низці документів зустрічей, що відбулися в рамках ЄС та стали складовими частинами офіційно презентованої системи моніторингу. Це матеріали засідання Ради ЄС у Барселоні, Декларації та Плану впровадження рішень Йоганнесбурзького саміту, Повідомлення ЄС від 15 травня 2001 року «Сталий розвиток для Європи за краще світу: Стратегія Європейського Союзу зі сталого розвитку», Повідомлення ЄС від 13 лютого 2002 року. «В напрямі глобального партнерства у сфері сталого розвитку», Повідомлення від 23 грудня 2003 року «Світовий саміт зі сталого розвитку: рік після закінчення – впровадження наших заяв», Лісабонської стратегії та низки інших документів.

В основу системи індикаторів сталого розвитку ЄС покладено пріоритетні для Союзу напрями розвитку відповідно до прийнятої в 2001 році стратегії. Їх коріння можна шукати в Повідомленні 2002 року про глобальне партнерство, Плані дій саміту з навколишнього середовища та розвитку (напрямок виробництва і споживання та гарного управління), Лісабонській стратегії (економічний напрям), Декларації тисячоліття (5 цілей тисячоліття).

У результаті 10 головних напрямів індикаторів сталого розвитку в ЄС мають такий вигляд:

- 1) економічний розвиток (ВВП на душу населення, інвестиції, конкурентоспроможність, зайнятість);
- 2) бідність і соціальна виключність (ризик бідності, фінансова бідність, доступ до ринку праці, інші аспекти соціальної виключності);
- 3) старіння населення (частка людей похилого віку, відповідність пенсій, демографічні зміни, фінансова стабільність громадян);
- 4) здоров'я (період життя без хвороб, охорона здоров'я, статок та якість харчових продуктів, менеджмент хімічної промисловості, вплив ризиків навколишнього середовища на здоров'я);
- 5) зміни клімату Землі й енергія (емісії «парникових газів», зміни клімату, енергія);
- 6) виробництво та споживання (матеріалоспоживання в ЄС, еко-ефективність, загальне споживання, сільське господарство, корпоративна соціальна відповідальність);
- 7) менеджмент природних ресурсів (польові птахи, запаси риби, морські екосистеми, ресурси чистої води, використання земельних ресурсів);
- 8) транспорт (споживання енергії на транспорті, зростання кількості транспорту, соціальний та екологічний вимір транспорту);
- 9) глобальне управління (довіра громадян до інститутів ЄС, узгодженість політики, участь громадськості);
- 10) глобальне партнерство (офіційна допомога з метою розвитку, фінансування сталого розвитку, глобалізація торгівлі, менеджмент ресурсів).

Ця система індикаторів має глибоку деталізацію, про що свідчить 45 субсекторальних (другий рівень) та 98 спеціалізованих індикаторів (третій рівень), які відображають міждисциплінарний підхід і

мультиполярний характер сталого розвитку. Їх суть полягає в тому, що значна частина (86%) індикаторів другого та третього рівня охоплюють більше одного вимірювання, а 33% індикаторів – усі три вимірювання: економічне, соціальне та екологічне.

Отже, сьогодні ЄС і країни-члени прийняли на себе офіційне зобов'язання впроваджувати принципи сталого розвитку, що передбачено, зокрема, 6-ою Екологічною програмою дій та Стратегією сталого розвитку ЄС. Втім, поки не зовсім ясно, яким буде результат. На міжнародному рівні Європейський Союз займає активні позиції щодо екологічних та соціальних аспектів сталого розвитку. Однак основною проблемою лишається перехід від традиційної політики «охорони довкілля» та досягнення «сталого розвитку».

У цьому контексті держави, що прагнуть до інтеграції в ЄС, мають відповідно запровадити базові принципи сталого розвитку у національне законодавство. Поза базовою вимогою впровадження екологічної політики ЄС, інтеграція принципів сталого розвитку в галузеву політику країн Центральної та Східної Європи, у тому числі України, залишається невирішеною проблемою. Політичні дебати, які точилися в процесі переговорів щодо останнього

розширення ЄС, стосувалися насамперед правових питань, що з одного боку сприяло швидшому завершенню цих переговорів, а з іншого боку є одним з суттєвих недоліків стратегії розширення ЄС на схід.

Національні стратегії сталого розвитку країн вимагатимуть глибокого залучення приватного бізнесу, проте як майбутнім, так і нинішнім членам ЄС бракує досвіду й належних знань про те, як практично інтегрувати принципи сталого розвитку в галузеву політику, що виходила б за межі загальних декларацій в стратегіях і планах. Зокрема, країни-кандидати, що розробили національні стратегії сталого розвитку потребують допомоги для їх вдосконалення та довгострокової практичної реалізації.

Основною проблемою впровадження концепції сталого розвитку на національному рівні є те, що економічне зростання в країні автоматично не гарантує її сталий розвиток, оскільки чимало викликів ускладнюють досягнення цього бажаного кінцевого результату. Зокрема, якщо країни підуть традиційним шляхом «охорони довкілля», що до недавнього часу домінував в ЄС, їм буде важче перейти до сталого розвитку, адже пріоритет стрімкого економічного зростання тисне на них сильніше, ніж на країни зі стабільною економікою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Commission Communication of 15 May 2001 'A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development' (Commission proposal to the Gothenburg European Council) [COM(2001) 264 final – not published in the Official Journal].
2. Communication of the European Communities. Communication from Mr. Almula to the Members of the of the Commission. Sustainable development Indicators to Monitor the Implementation of the European Sustainable development Strategy. Brussels, 09.02.2005. SEC (2005)161final.
3. Decision No 2179/98/EC of the European Parliament and of the Council of 24 September 1998 on the review of the European Community programme of policy and action in relation to the environment and sustainable development "Towards sustainability" / OJ L 275, 10.10.1998, p. 1–13.
4. Fourth ACP-EEC Convention signed at Lomé on 15 December 1989 // Official Journal L 229 , 17/08/1991 p. 0003 – 0280.
5. Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm
6. Our common future. *Development and international economic co-operation : environment* / World Commission on Environment and Development. – Oxford University Press, 1987. – 400 p.
7. Presidency Conclusions – Göteborg, 15 and 16 June 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en1.pdf
8. Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed Strategy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st10/st10117.en06.pdf>
9. Sustainable development indicators to monitor the implementation of the EU sustainable development strategy [SEC(2005) 161 - not published in the Official Journal].
10. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций Утверждена резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сентября 2000 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_621
11. Декларация Рио-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_455
12. Перга Тетяна. Стандарти сталого розвитку // Віче. – 2006. – № 9/10. – С.47-50.
13. План выполнения решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/russian/conferen/wssd/docs/plan_wssd.pdf
14. Повестка дня на XXI век [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.shtml
15. Стокгольмська Декларация (Щодо питань навколишнього середовища) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_454